

9. Інтерв'ю з Ганною Марцін, 1927 р. н. в с. Глинсько 20.09.2012 р. // Особистий архів автора.
10. Інтерв'ю з Любов Тимців, 1922 р. н. в м. Жовква 26.06.2012 р. // Особистий архів автора.
11. Інтерв'ю з Павлом Галапацом, 1922 р. н. в м. Жовква 12.05.2012 р. // Особистий архів автора.
12. Губка І. У царстві сваволі. Спогади. Частина I / Іван Губка // . – Львів: «Українські технології», 2000. – 606 с.
13. Інтерв'ю з Анастасією Пелех, 1932 р. н. в с. В'язова 16. 05.2012р.// Особистий архів автора
14. Інтерв'ю з Богданом Фуртаком, 1923 р. н. в м. Жовква 10.08.2012 р. // Особистий архів автора

Нагірняк Андрій Ярославович

*к.і.н., доцент кафедри історії України та етнокомунікації
Національного університету «Львівська політехніка»*

РАДЯНСЬКА ІДЕОЛОГІЯ У КРАЄЗНАВЧО-ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ У 20-Х РОКАХ ХХ СТ.

Становлення системи екскурсійних закладів в Україні в 20-х роках ХХ ст. відбувалося у складний період. На початку 20-х років уряд спрямував свої зусилля на створення розгалуженої мережі централізованого управління та контролю в різних галузях народного господарства. Одержавлення та централізація позначилися і на створенні організаційно-правових та господарсько-фінансових основ системи екскурсійних закладів.

Реформаторські нововведення відчутно вплинули на розвиток екскурсійної справи як у політичному, так і в організаційному плані. Екскурсійна робота визначалася однією з основних у мережі політичної освіти та вихованні трудящих мас і займала важливе місце в культурному будівництві країни.

В 20-х роках ХХ ст. в Україні розпочинається розвиток екскурсійної справи, зокрема, процес формування мережі краєзнавчо-екскурсійних закладів, організаційних та методологічних засад їх практичної діяльності які стали підґрунтям її подальшого розвитку в наступні десятиліття [1, с.189]. Значний вплив на розвиток краєзнавчо-екскурсійної діяльності мала політика “українізації.” Екскурсії розглядалися як важливий інструмент, метод виховної, культурно-пізнавальної роботи серед широких верств населення.

Розвиток екскурсійної справи підтримували як культурно-наукова громадськість, так і більшовицький уряд України, хоча завдання в них були різні. Відомі вчені, краєзнавці - М. Грушевський, В. Щербина, И. Гермайзе, В. Артоболевський, Д. Щербаківський, М. Біляшівський, С. Русова та багато інших, - які стояли біля витоків краєзнавчо-екскурсійної справи, намагалися за

допомогою широкого застосування екскурсій просвітити народ, відродити його історичну пам'ять, поглибити історичні знання, закласти у свідомість численних екскурсантів необхідність зберігати пам'ятки минулого, національно-культурну спадщину, тобто сприяти духовному розвитку народу [2, с.57]. Більшовики ж визначили її, як дієвий засіб перебудови свідомості народних мас у потрібному для них напрямі, оскільки краєзнавчо - екскурсійна справа забезпечувала масовість, яка була необхідною умовою в агітації та пропаганді компартійно - радянських структур, невід'ємною складовою ідеологічної роботи [3, с.24]. Водночас більшовицький уряд і партійні органи не ставили собі за мету зберегти для майбутніх поколінь козацькі могили та церкви над Дніпром. Вони прагнули використати туризм і екскурсії як важіль ідеологічного впливу на населення з метою формування соціалістичної свідомості, переконання людей у перевагах соціалістичної системи [2, с.57].

З 1920 року, екскурсійна діяльність почала підпорядковуватися Головному Політосвітньому Комітету республіки, зокрема Екскурсійно-виставочно-музейному відділу (ЕВМ). Політосвітній Комітет, передусім, спрямував свою роботу на організацію єдиної мережі політустанов УСРР. Рішення про її створення було затверджено на пропагандистській нараді політичних установ у 1922 році під головуванням Народного Комісара освіти Г.Ф.Гринька [4, с.41].

Згідно постанови X з'їзду РКП(б), "Центр ваги Головополітосвіти та її органів повинен знаходитися в агітаційно-пропагандистській роботі серед позапартійних мас"[5, с.242]. Саме тому краєзнавчо- екскурсійну справу було включено у програму підготовки і передпідготовки політпрацівників, які мали поширювати серед місцевого населення радянську ідеологію.

Екскурсії широко застосовувалися у навчальному процесі нової трудової школи так і в позашкільній освіті. Їм надавалося великого значення як дієвому засобу пролетарського навчання та комуністичного виховання народних мас.

Водночас, екскурсії розглядалися як метод розширення і закріплення знань, як форма дослідницької роботи, як засіб вивчення умов життя. Ставилось завдання – використовувати екскурсії, як постійну форму масової поглибленої роботи, запобігти проведенню випадкових та епізодичних екскурсій переходити до циклових, ситематичних [3, с.30].

Пропаганду шляхом екскурсій у загальній системі ідеологічної роботи 1920-х років в Україні можна зобразити схемою: ідеологічна робота – ідейно-практична агітація – екскурсійна пропаганда [1, с. 189].

У 20 – ті роки розвиток екскурсійної справи відбувався під загальним керівництвом Народного Комісаріату освіти, а безпосередньо практично здійснювали і організовували екскурсійну роботу такі керівні органи: Екскурсійно-виставочно-музейний відділ Наркомосу УСРР, Українське мішане пайове екскурсійне товариство, Всеукраїнське товариство пролетарського

туризму і екскурсій [4, с.58] які з самого початку створювались як організації ідеологічного спрямування. У квітні 1923 року на VII Всеукраїнській партконференції було прийнято рішення про партійно - пропагандистську роботу, яка вимагала змін у методах партійної пропаганди і запровадження тих, які могли б забезпечити максимальну наочність, а саме – екскурсійний метод [6, с.197-198].

Завдання екскурсії полягало в тому, щоб забезпечити політичне єднання робітничих мас [7, с.18]. Екскурсії визначалися як серйозний профілактичний захід у справі боротьби з західницькими настроями і нездоровими нахилами молоді [8, с.12]. З цією метою екскурсійним закладам пропонувалося організувати виробничі екскурсії по промислових і сільськогосподарських районах для підвищення виробничої кваліфікації, обміну досвідом соціалістичного будівництва тощо [3, с. 33].

Особливо заполітизованого спрямування краєзнавчо-екскурсійна робота набуває наприкінці 1920 –х років, коли створилось Товариство пролетарського туризму та екскурсій. Пролетарський туристський рух з самого початку створення розгорнув боротьбу за чітко класову лінію [9, с. 3] Проведення громадсько-політичної роботи під час екскурсій розглядалось як виконання спеціальних завдань з агітації та пропаганди. В цьому відношенні краєзнавчо-екскурсійна справа була одним зі знарядь масової роботи комуністичної партії, комсомолу, профспілок, громадських організацій [3, с. 34]. Товариство подавало до НКВС звіт про свою спеціальну та адміністративно-господарчу діяльність і з його дозволу проводило з'їзди та конференції [10, с.147]. В своїй практичній роботі воно керувалось лозунгами, про те, що екскурсійна справа – форма класової боротьби, провідник завдань компартії і радянської влади, яка творить грані нової людини [10, с. 136].

Краєзнавчо-екскурсійна справа ставала дієвим важелем більшовицької ідеології в освіті [3, с. 34]. Значна увага приділялась школі, яка повинна була стати провідником ідейного, організаційного, виховного впливу пролетаріату, з метою виховання нового покоління [11, с.38]. Слід відзначити, що кадри вчителів-екскурсоводів розглядалися як носії політичної пропаганди, тому їх підготовка в діяльності екскурсійних закладів займала одне з провідних місць[4, с. 82].

Не залишився поза увагою радянської ідеології і дитячий рух. З метою пропаганди ідей комуністичного дитячого руху, засновується Всеукраїнське товариство сприяння “Юному Спартаку,” відділення якого активно використовували екскурсії як дієвий засіб політичного виховання[3, с. 34]. На IX партз'їзді КП(б) У у 1925 році Генеральний секретар ЦК ЛКСМ України підкреслив, що питання дитячого руху для партії і комсомолу є одним з найактуальніших [12, с.1]. Значну увагу радянське керівництво приділяло національним меншинам. Воно засобами екскурсії залучало національні

меншини до пізнання “ нової історії.” На честь святкування 10-річчя Жовтневої революції організовувались екскурсії в райони, де проживали національні меншини, які були пов’язані з революційною боротьбою [13, с. 10]. З метою пропаганди на міжнародному рівні розвитку нового способу життя та культурного будівництва радянська влада сприяла поширенню іноземного туризму. В 1926р. на пароплаві «Кап-Полонія» до Ленінграда прибула перша туристична група із США, що складалася з кількох сотень чоловік, і з того часу потік зарубіжних гостей почав зростати з року в рік. Кожний турист-іноземець зараховувався в члени Товариства друзів Радянської Росії. Наприкінці 20-хрр., коли іноземний туризм в СРСР набув вже досить масового характеру, постановою Ради праці і оборони 11квітня 1929р. було утворено Всесоюзне акціонерне товариство з іноземного туризму «Інтурист» [1, с.190].

Підсумовуючи вищесказане, можемо констатувати, що екскурсійна робота визначалась однією з основних у мережі політичної освіти та вихованні населення і займала важливе місце в культурному будівництві країни. Краєзнавчо - екскурсійна справа забезпечувала масовість і була спрямована на перебудову свідомості населення на комуністичних засадах.

Сисок використаної літератури:

1. Берендєєва О. Становлення туристичної діяльності в Радянській державі в 20-х роках ХХ ст. // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: Зб. наукових праць. – Випуск 9. – К., 2012. – С. 187-192.
2. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні: Навч.посіб.- К.: Вища шк.- 2002.-195с.
3. Костюкова О.М. Краєзнавчо-екскурсійна справа в Україні в 20-х роках ХХ ст.: суспільно-політичний, освітній і культурологічний аспект : монографія / О. М. Костюкова. - Черкаси, 2010. - 171 с.
4. Федорченко В.К., Костюкова О.М., Дьорова Т.А., Олексійко М.М. Історія екскурсійної діяльності в Україні: Навч.посібник. – К., Кондор. – 2004. - 166с.
5. Десятый съезд РКП(б) Москва 8-16 марта 1921г. Резолюции и постановления съезда// КПСС в резолюциях, решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т.2.-М.: Издательство политической литературы.-С. 204-266.
6. Резолюція VII Всеукраїнської партконференції від 10 квітня 1923 р.// культурне будівництво в Українській РСР. Т.1.- К.:Держ.вид-во політичної літератури, 1959.-С. 193-201.
7. Копелєв Л. Масова екскурсія Харківських робітників до Києва// культробітник.- 1928.-№ 15. – С. 18-19.
8. Погребецкий Н. В помощь туристу.-Х.:Вестник физической культуры, 1928.-126с.
9. Гурвич Л. Туризм и экскурсии. –М.–Л.: ОГИЗ, 1931. – 28 с.

10. Антонов-Саратовський В. Беседи о туризме.-М.:Госуд. Узд-во, 1930.-260с.
11. Програма Російської Комуністичної партії(більшовиків), ухваленої VIII з'їздом РКП(б)// Культурне будівництво в Українській РСР. Т.1.-К.: Держ.вид-во політичної літератури, 1959.-С. 37-39.
12. З промови Генерального секретаря ЦК ЛКСМ У тов. Височиненка на IX Всеукраїнському партз'їзді // Дитячий рух.-1926.-№3.-С.1
13. Про святкування 10-річчя Жовтневої Революції // Бюлетень НКО.– 1927. – №39. - С.10.

Барановська Надія Михайлівна

*к. і. н., доцент кафедри історії України та етнокомунікації
Національного університету «Львівська політехніка»*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКСПОЗИЦІЙНОЇ РОБОТИ СУЧАСНИХ МУЗЕЇВ

В умовах глобалізації інформаційного простору та його безперервного розширення актуальною проблемою експозиційної роботи сучасних музеїв є прагнення зберегти та посилити суспільну значимість, зацікавленість, актуальність і популярність музейних установ серед відвідувачів. У таких реаліях трансформується сама ідея експозиції як чогось непорушного і сталого в часі.

Експозиційна робота — це один із напрямків музейної діяльності, основний зміст якої полягає в апроєктуванні експозиції, монтажі та демонтажі експозицій, проведенні реекспозиції, наглядом за станом експозиції, організації тематичних виставок, веденні поточної експозиційної документації.

Експозиційна робота в музеях завжди перебувала в центрі уваги, так як вона тісно пов'язана з іншими видами науково-дослідницької діяльності [1, с. 83].

Основою експозиційної роботи є комплектування та зберігання музейних колекцій, адже музей – це передовсім сховище унікальних предметів, які мають високу цінність. Музей – це місце, де зберігається пам'ять поколінь – «візуалізована, вербалізована, увічнена в предметах і описах» [2, с. 84]. Музей вивчає, популяризує і експонує предмети матеріальної спадщини людства з метою їх дослідження й задоволення освітніх і духовних потреб людей [3, с. 83]. Музей – це «дзеркало історії, політичного, суспільного і культурного розвитку нації, регіонів і міст» [4, с. 18].

«Експозиція – обличчя кожного музею, результат всієї його різноманітної діяльності» [5, с. 55]. Це основна форма популяризації колекцій і пропаганди історичних знань музейними засобами. Організація постійно діючих експозицій і періодичних виставок становить специфічну форму представлення, публікації